

Preparation of the Latin-Orthodox union (4 March 1270)

The college of cardinals informs and give orders to the cardinal-bishop of Alban relating to the negotiations with the emperor of Constantinope in matter of the union, 4 March 1270.

Miseratione divina episcopi, presbiteri et diaconi Sacrosancte Romane ecclesie cardinales venerabili fratri ... episcopo Albanensi¹ apostolice sedis legato salutem in domino. Hoc est transcriptum quarumdam litterarum felicis recordationis domini Clementi pape quarti. Clemens episcopus servus servorum dei viro maginifico Michaeli Palaelogo illustri im/peratori Grecorum gratiam per quam gloriam obtineat in futuro. Magnitudinis tue litteras² ac viros providos et discretos latores earum apocrisiarios tui culminis ad nostram venientes presentiam, serena facie sed et animo leto recepimus et eis super omnibus que proponere voluerunt, coram nobis et fratribus nostris audientia benigna concessa, fideles adhibuimus / interpretes, qui nostram eis et suum nobis in omnibus et per omnia panderent intellectum. Ipsum quoque litterarum tuarum initium, quod e psalmis assumpseras spiritualis et nobilis citharedi, cordis tuis gaudium manifestans, ex eo iusta ratione conceptum, quod in domum domini te sperabas initurum, illuc etiam tribus domini, Latinorum videlicet et Grecorum, pariter ascensuras, acceptum / nobis plurimum cum gaudio accepimus exultationis ingentis. Hoc est enim quod et nos totis visceribus concupiscimus, quod et in ipsis missarum sollempnis a domino petimus incessanter, ut suam videlicet ecclesiam toto urbe terrarum adunare digneretur. Hoc est quod videre summopere cupimus, ut ipsis ruinas impleat, scissuras reparet, muros edificet et sanctorum custodia muniat / angelorum. Non sunt enim nobis incognita damna populi christiani, que iam dudum Latinorum et Grecorum dissensio peperit, annosa pariter et damnosa, dum divisos inter se populos et in sua se adversis mutuo debilitando conatibus conversos viscera frequentius et liberius furor hostilis invasit, qui eisdem glutino vere caritatis unitis obesse minime potuisset. Sane / olim ad felicis recordationis Urbanum papam predecessorem nostrum cum litteris sollempnes nuntios destinaveras,³ tuum modo consimili per eosdem nuntios et litteras pium desiderium explicando, inter cetera postulasti, ut ad tuam presentiam apocrisiarios suos mitteret seu legatos, pacis homines et pacificos Christi discipulos, non gaudentes in vanitate verborum neque bono pacis / mundanam sapientiam preponentes. Qui tuis votis annuens in hac parte, viros electos de fratrum minorum ordine, viros utique pauperes in hoc mundo, in fide divites, in lege domini plenius eruditos, fratres scilicet Simonem de Alvernia et Petrum de Moras, Petrum de Crista et Bonifacium de Iporeia, cum suis sub certa forma litteris ad te misit. Licet autem idem predecessor / noster celsitudinis tue litteras supradictas cum magno gaudio recepisset, et in ipsis contenta litteris singillatim inspecta pietatis perpenderet speciem obtinere, ad contentum tamen in eis ordinem sicut non debuit, sic nec voluit arctare. Tu quidem eorumdem Latinorum et Grecorum concordiam dissolutis inimictiis, in caritate mutua prius decreveras solidandam et tunc demum videbatur tibi com/modior de dogmatibus fidei et rituum diversitate tractatus et ad huiusmodi probatinome, ordinis ex Scripturis authenticas argumenta multa congregas ad probandum, quod bonorum sit omnium caritas fundamentum. Ipse vero tuis non obvians argumentis nec preconia caritatis attenuans quam sedes apostolica illibatam servat ad filios etiam indevotos, sed fidei primum et solidum fun/damentum attendens, sine qua deo impossibile est placere, non iniuste de consonantia fidei tractatum censuit premittendum. Absit enim, ut Romanam ecclesiam, que nec rugam habens, nec maculam, illam tenet hodie quam semper hactenus tenuit fidei veritatem, filios etiam se avertentes ab ea odio prosequi fateamur, cum proculdubio eadem mater ecclesia iustis et peccatoribus, obedientibus et rebellibus exhibens pie caritatis affectum / ad salutem omnium quibus potest modis intendat, nec ideo minus diligere sit censenda, quod interdum, exigente iustitia, peccatorum confringit cornua, qui salutaribus monitis obtentare contemnunt. Sicut nec recto iudicio dici potest medicus odiosus,

¹ Radulfus (Rudolf) Grosparmi, Kiss 2015, III. Táblázat, 1.

² 28 July 1263: The emperor, Michael Palailogos VIII's answer to Urbain IV referring to the activities of ambassadors of the pope, the four Franciscans. TĀUTU 1953. 14–26, nr. 6, 26–28, nr. 7..

³ Vö. TĀUTU 1953. 33–43, nr. 10, 10a.

5 qui curandis vulneribus ferrum vel ignem adhibet, que lenioris antidotis medicamine non
curantur. Stetit itaque cum fide caritas apud ipsam, sed / qui fidem contaminant necessario
deserunt caritatem, ad quam nullus est eis reditus nis prius quam non receperant vel receptam
abiecerant fidei veritatem agnoscant, cum sit ille fons vivus, caritas cui nullus communicat
10 alienus. Ut igitur rectus esset ad pacis optate colloquium et tractatum ingressus, missi sunt ad
tuam magnitudinem dicti fratres de dogmatibus fidei et ecclesiastici, ritibus tractaturi ac insuper
/ de concordia super aliis inter predecessorem ipsum et te tuumque populum reformanda. In
eisdem predecessoris litteris hoc expresso, quod si ex huiusmodi tractatu tibi et ipsis fratribus
15 videretur, quod tam pium, tamque salubre negotium progressum laudabilem et egressum
deberet habere felicem, per te ordinari posset et eos, quod pro eiusdem consummatione negotii
sollemnes nuntii cum auctoritate et potesta plenaria / et sufficienti mandato ad sedem
apostolicam ex parte tue celsitudinis mitterentur vel alia inveniretur via conveniens per quam
promptius ad negotii consumationem ipsius deo procederetur auctore. Ceterum fratres ipsi
20 aliquamdiu in tua curia commorati, cum non possent ad plenum assequi quod volebant, volentes
tandem obtinere quod poterant, in quandam tecum, ut dicitur, convenere scripturam / certos
articulos continentem. Magnitudini tue bona fide spondentes se apud dictam sedem instituros
quantum esset in eis, ut scriptum huiusmodi sedes eadem acceptaret. Nuper autem tuis
apocrisariis supradictis ad nostram presentiam accedentibus et a nobis prius secretis, ut eis
25 placuit, ac in fratrum nostrorum presentia subsequenter auditis, super fidei vere dogmatibus
cum eis conferre voluimus non contentiose disputationis certamine, sed verbis simplicibus et
evangelice consonis veritati. Quod recusationibus ipsis admittere, tractatores eis obtulimus, de
dictorum fratrorum nostrorum collegio, qui colloquio familiari discuterent cum eisdem, quibus
modis quibusve gradibus tam salubre posset negotium consumari. Sed ipsi nec istud recipere
30 voluerunt, proponentes finaliter, quod nec ad disputandum nec ad tractandum / venerant, sed
per nos roborari petebant que a fratribus predictis, Simone scilicet et collegis ipsius in tua, ut
dicebant, presentia fuerant acceptata, que cuiusdam scripture series, quam in nostra protulerunt
presentia, continebat. De qua tam pro te tuisque subditis roboranda, etiam si nos acceptare
vellemus eandem, nullam se recepisse penitus potestatem coram nobis et eisdem nostris
35 fratribus iidem tui / apocrisarii sunt confessi. Quibus auditis mirati sumus tanti apocrisarios
principi, qui si ea que in eiusdem predecessoris litteris expressa supra meminimus, adeo
processissent quod iuxta eorum seriem extimares non inmerito nuntios destinandos, mitti a te
debuerant, ut premititur, cum auctoritate et potestate plenaria et sufficienti mandato, sic instare
super eiusdem corroboratione scripture, cum tamen ad hoc petendum nec in scriptis, nec alias
40 mandatum aliquod exhiberent, immo nec predictae tue celsitudinis littere nobis presentate per
ipsos de petitione huiusmodi vel prefata scriptura seu etiam de predictis sedis eiusdem
apocrisariis aliquam fecerent mentionem aut quod ipsis tuis apocrisariis fides a nobis deberet
super hiis que pro parte tua proponerent / adhiberi. Sed ne ipsos contumere videremus, benigne
45 ipsis ostendimus, quod prefata scriptura nobis per ipsos exhibita non potuit a sepredictis
fratribus dicte sedis apocrisariis eiusdem sedis nomine approbari, cum ad id ab ea non
habuerint potestatem. Tractatores siquidem missi fuerant, non negotii perfectores sicque per
consequens eorum incumbere officio tractatus sui summam ipsi sedi referre illiusque /
approbationem eiusdem sedis iudicio reservare. Quod et ipsimet cosultius attendentes circa
50 finem prefate scripture fatentur ex iniuncti ministerii debito dicte sedi sed inventa renuntiare
debere nec approbatoris sibi usurpaverint officium, sed instantie sue ministerium promiserunt,
spondentes, ut prediximus, se instituros apud dictam sedem quantum in eis erat, ut scripturam
approbaret eandem. / Videat itaque tua sublimitas, quam pure, quam liquide dicti fratres
apocrisarii sedis eiusdem sue potestatis et ministerii reserant seriem et fines seu terminos
expresserunt quam clare, quam aperte sue intentionis aperurere propositum. Quam enim clarius
dici vel scribi potuit, ut nondum actum quis diceret quod adhuc omnino ex alterius approbatione
pendebat. Fratres igitur memorati, apocrisarii dicte / sedis nec roboraverunt, nec intenderunt,
sicut etiam nec poterunt, predictam sine sedis eiusdem conscientia roborare scripturam. Nos
quoque petitionem a prefatis tuis apocrisariis super ipsius scripture roboratione propositam,
eiusdem scripture inspecto tenorem, cum nonnulla que continentur in ea nec accomoda nec
utilia, immo dispendiosa et damnosa potius tanto et tali negotio reputemus, de predictorum /

5 fratrum nostrorum consilio, eiusdem negotii qualitate pensata, non duximus admittendam,
presertim cum ipsi tui apocrisarii ad roborandam eandem pro te tuisque imperii clero vel
populo nullum, ut premisimus, mandatum vel potestatem haberent, nec tu de petitione premissa
tuis aliquid litteris duxeris inserendum, immo ad eadem scriptura, utpote de cuius corroboratione
10 iam elapso fere triennio non cu/rasti nec per nostros apocrisarios post superius nominatos
novissime ad te missos, qui apud te moram diutius contraxerunt, nobis misisti aliquid verbo vel
scripto, recessisse verisimiliter credi posses, quamquam et alias non fuisset a nobis eadem
petitio admittenda. In hiis etenim que sunt fidei et veritatem recipiunt, sine qua salus esse non
15 potest, explicite non sub involucro est agendum. Ideoque, ut in lucem / omnia veniant nec
verborum ambagibus intentionis nostre puritas involvatur, tenore presentium duximus
declarandum, quid tibi ac prelati et ceteris sub tua ditione degentibus faciendum incumbat, ut
ad sinum eiusdem sacrosancte Romane ecclesie, matris tue, sano fretus consilio redeas
reverenter. Quod si faciendum, domino, decreveris inspirante, ipsa mater piissima filio redeunti,
20 sinum largissime pietatis aperiens, in tuos leta / properabit amplexus. Ecce ergo quod corde
firmiter credimus et quod ore simpliciter confitemur, tibi plane proponimus et exponimus nec in
velamentis enigmatum dogmata nostra tegimus, sed omnino verbis explicitis et apertis notam
esse volumus universis professionem fidei quam tenemus. Quam a te, clero et populo predictis
exigimus, ut eandem tu et ipsi profiteamini, si ad nostram, ut desideramus, volueris redire
unitatem. / Ea insuper, que circa eiusdem ecclesie Romane primatum, de cuius veritate nonnulla
25 prefate scripture series continebat, a te ac ipsis clero et populo recipi et acceptari volumus,
plenius et apertius explicantes. Et quidem:

*Credimus sanctam trinitatem, patrem et filium et spiritum sanctum, unum deum
omnipotentem totamque trinitate deitatem cesentialem, consubstantiali, coeternam et
30 coomnipotentem, unius voluntatis potestatis et maiestatis, creatorem omnium creaturam, a
quo omnia et per quem omnia, et in quo omnia que sunt in celo et in terra, visibilia et
invisibilia, corporalia et spiritualia. Credimus singulam quamque in sacra trinitate personam
unum verum deum, plenum et perfectum. Credimus ipsum filium dei, verbum dei eternaliter
natum de patre consubstantiali, coomnipotentem et equalem / per omnia Patri in
divinitate, temporaliter natum de spiritu sancto ex Maria semper virgine, cum anima
35 rationali, duas habentes natiuitates, unam ex patre eternam, alteram ex matre temporalem,
deum verum et hominem verum, proprium in utraque natura atque perfectum, non
adoptivum neque phantasticum, sed unum et unicum filium dei in duabus et ex duabus,
divina scilicet et huma/na naturis, sed in unius persone singularitate impassibilem et
immortalem divinitate, sed in humane pro nobis et pro salute nostra passum vera carnis
40 passione, mortuum et sepultum, et descendisse ad inferos ac tertia die resurrexisse a mortuis
vera carnis resurrectione, die quadragesimo post resurrectionem cum carne in quo resurrexit
et anima ascendisse in celum et sedera ad dexteram / Patris inde venturum iudicare vivos et
mortuos et redditurum unicuique secundum opera sua, sive bona fuerint, sive mala. Credimus
etiam spiritum sanctum et perfectum verumque deum ex patre et filio procedentem,
45 coequalem et coessentiali et coomnipotentem et coeternum per omnia et filio. Credimus
hanc sanctam trinitate non tres deos, sed unum deum omnipotentem, eternum, invisibilem /
et incommutabilem. Credimus sanctam catholicam et apostolicam unam esse veram
ecclesiam, in qua unum datur baptismum et vera omnium remissio peccatorum. Credimus
etiam verum resurrectionem eiusdem carnis quam nunc gestamus et vitam eternam.
50 Credimus etiam novi et veteres testamenti, legis ac prophetarum unum esse auctorem deum
ac dominum omnipotentem. Hec est vera fides catholica / et hanc super dictis articulis tenet
et predicat sacrosancta Romana ecclesia. Sed et propter diversos errores, a quibusdam
ex ignorantia et ab aliis ex malitia introductos, dicit et predicat eos, qui post baptismum in
peccata labuntur, non rebaptizandos, sed per veram penitentiam suorum posse consequi
veniam peccatorum. Quod si vere penitentes in caritate decesserint, antequam dignis
penitentiae fructibus de commissis / satisfecerint et omissis, eorum animas penis purgatoriis
post mortem purgari, et ad penas huiusmodi relevandas prodesse eis fidelium vivorum
suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes et elemosynas et alia pietatis officia que
fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum ecclesie instituta. Illorum igitur*

animas, qui post sacrum baptismum susceptum nullam omnino peccati / maculam incurrerunt,
illas etiam, que post peccati contractam maculam vel in suis manentes corporibus vel
eiusdem exute, prout superius dictum est, sunt purgate, in celum mox recipi. Illorum autem
animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere,
5 penis tamen disparibus puniendas, eadem sancte Romane ecclesia credit et firmiter
asseverat /, et quod nihilominus in die iudicii omnes homines ante tribunal Christi cum suis
corporibus comparuebunt, reddituri de factis propriis rationem. Tenet etiam et docet eadem
Romana ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta. Unum scilicet baptismum de quo dictum
10 est supra, aliud est sacramentum confirmationis, quod per manus impositionem episcopi
conferunt chrismando renatos. Aliud est penitentia, aliud est eucharistia, aliud est
sacramentum ordinis, aliud est matrimonium, aliud est extrema unctio, que secundum
doctrinam b. Iacobi infirmantibus exhibetur. Sacramentum eucharistie ex azymo conficit
eadem Romana ecclesia tenens et docens, quod in ipso sacramento panis vere
15 transubstantiatur in corpore et vinum in sanguinem domini nostri Jesu Christi. De
matrimonio tenet /, quod nec unus vir simul plures uxores, nec una mulier simul habere
permittitur plures viros. Soluta vero lege matrimonii per mortem alterutrius coniugum,
secundas, tertias et deinceps nuptias successive licitas esse, si impedimentum canonicum ex
causa alia non obsistat. Ipsa quoque sacrosancta Romana ecclesia summum et plenum
20 primatum et principatum super universam catholicam ecclesiam obtinens quem se ab ipso
domino in beato Petro Apostolorum principe sue vertice, cuius Romane pontifex est
successor, cum potestate plenitudine recepisse veraciter et humiliter recognoscit, sicut pre
ceteris tenetur fidei veritatem defendere, sic et si que de fide suborte fuerint questiones, suo
debet iudicio definire. Ad quam potest gravatus quilibet et in negotiis ad forum /
ecclesiasticum pertinentibus appellare. Sed et in omnibus causis ad examen ecclesiasticum
25 spectantium ad ipsius potestatem recurri iudicium et eidem omnes ecclesie sunt subiecte
ipsarumque prelati et obedientiam et reverentiam sibi debent, apud quam sic potestatis
plenitudo consistit, quod ecclesias ceteras ad sollicitudinis partem admittit, quarum multas
et patriarchales precipue, diversis privilegiis eadem Romana ecclesia / honoravit, sua tamen
prerogativa tam in generalibus conciliis, quam in quibuscumque aliis semper salva.⁴
30 Porro preceptam purissimam, certissimam et solidissimam orthodoxe fidei veritatem,
evangelice doctrine consonam, a sanctis patribus traditam et Romanorum pontifum in suis
synodis definitione firmatam, sicut nec decet sic nec volumus nove discussioni et definitioni
subiacere, ipsam quasi per hoc quomodolibet / contra fas et licitum in dubium revocando.
Ideoque licet in prefata scriptura de convocatione concilii ageretur, licet tu per tuas prefatas
35 litteras concilium in terra tua convocari petieris, nos tamen nullo modo proponimus concilium
ad discussionem seu definitionem huiusmodi convocare, non quod cuiusquam faciem vereamur
vel eandem sanctam Romanam ecclesiam Grecorum superari prudentia timeamus, sed quia /
prorsus indecens foret, immo nec licet, nec expedit in dubium revocari premissam vere fidei
puritatem, tot sacre pagine auctoritatibus, tot sanctorum roboratam sententiis, tot Romanorum
40 pontificum stabili definitione firmatam, pro cuius defensione, si necesse foret, parati essemus
subire martyrium et morti etiam exponere corpus nostrum. Quam ideo ad presens nequaquam
auctoritatibus, quarum tamen / satis nobis copia pro voto suppeteret, munire curavimus, sed in
simplicitate veridica sic pure, secus explicite tam predictis tuis adhibendum nuntiis, quam tibi
45 decrevimus destinandum, quia vel notam prolixitatis nimia diffusus episcople textus incurreret, si
auctoritatum multitudinem, quibus eadem roboratur veritas, contineret, vel si, notam vitare
volens huiusmodi tam prolixam, tot articulorum materiam brevi sermone perstringeret, de
defectu, forsitan, qui procul dubio nimis foret in tanto notabilis et periculosus negotio, notaretur.
Et qui provida deliberatione concepimus apocrysiarius aliquos in lege dei peritos ad tuam
presentiam destinare, cum quibus tu ac predicti clerici et populus super premissis conferre

⁴ Clement IV's charter: ASV Reg. Vat. 32. fol. 199^r-201^r, ASV Reg. Vat. 29A fol. 174^r-177^v; TĀUTU 1953. 61-69, nr. 23. sz. Clement IV's three other charters were issued in the matter of the union: 1) 4 March 1264 to the patriarch of Constantinople (TĀUTU 1953. 69-70, nr. 24.), 2) 17 May 1267 to the emperor of Constantinople (TĀUTU 1953. 71-72, nr. 25), 3) 9 June 1267 to the general of the Franciscan order he wrote about the schismatics and the failure of the cessation of the schism.

poteris et, sicut speramus, ipsi vobis sufficienter, divina eis id donante clementia, responde/bunt, sed nichilominus, si quid tuum tuorumque animos concutit, si quid turbat, ut eorum aliquid que supra scripsimus, vereamini, ut petimus profiteri, aliquos de petitionibus, quos in predictis repereris clero vel populo, ad nostram mitte presentiam, nosque, qui iuxta
5 eiusdem principis apostolorum sententiam parati sumus omni poscenti nos de ea, que in nobis est fide et spe reddere / rationem, illos quos miserit caritative tractabimus et patienter, quid proponere voluerint, audiemus tam plene, donate domino, satisfaciemus eisdem, quod amoto cuiuslibet dubitationibus scrupulo, fidei veritatem agnoscent et in agnita salubriter gloriantes, ad te cum gloria remeabunt. Ipsi quoque apocrisaris tuis, cum de premissa professione fidei eis,
10 ut permittitur, copiam fecimus, clementer obtulimus benigna ipsis satisfacere, si super ea in aliquo dubitent. Ideoque excellentiam tuam monemus, rogamus et hortamur in domini Iesu Christo, per aspersionem sui pretiosi sanguinis obsecrantes, quatenus diligenter attendens, quantum tibi accresceret ad meritum, quantum accedet ad gloriam et exaltationem tui nominis ampliandam, si datum tibi desuper / fuerit, ut oves que perierunt tue diligentie studio ad caulam
15 domini reducantur; si tuis fiat laboribus, ut unum sit ovile unusque pastor, Latinorum et Grecorum populis, tuis temporibus in unitate premissae orthodoxe fidei adunatis, sic studeas habilitare materiam, sic animos tuum tuorumque disponere, quod in predictorum apocrisiariorum nostrorumque disponere, quod in predictorum apocrisiariorum nostrorum adventu te ac premissis clero et populo / prescriptam humiliter suscipientibus et fideliter
20 profitentibus fidei veritatem, facilis sit ad reliqua, domino faciente, processus. Quod si, postquam taliter supra propositam tu idemque clerus et populus veritatem fidei susceperitis et professi fueritis et ad obedientiam, ut premisimus, eiusdem veneritis Marie vestre, concilium per sedem ipsam ad locum qui ad hoc eidem sedi videatur idoneus /, convocari petieritis, ad caritatis vinculum inter Latinos et Grecos foedere perpetuo roborandum, legatos super hoc ad nos
25 poteritis destinare, quibus faciente domino responsum dabitur, qui tuum desiderium satiari poterit et debebit. Ad premissae igitur tam salutifere unionis salutare commercium efficaciter sollicitudo tue sublimitatis intendat et ut animarum et corporum / discrimina, que ingerit inveterata dissensio, precidantur premissa, que paterna monitione requirimus, implere festinet, scitura, quod occasione tractatus huiusmodi nec hiis qui a tua magnificentia se gravatos esse
30 queruntur, sicut nec debemus, in sua iustitia deesse proponimus nec a prosecutione tanti negotii per alias vias, quas ad animarum salutem dominus ministraverit /, desistemus. Datum Viterbii, IV nonas martii, annio tertio. Datum Viterbii, anno domini M^o CC^o LXX° apostolica sede vacante.

Orig.:

Paris, Archives Nationales de France, Fonds publics de l'Ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères, Trésor des chartes, Série J 420, nr. 5.

Comm.:

The college of cardinals produced another charter on 15 May 1270 addressed also to Rudolph, cardinal-bishop of Albano. In this the college mentions the mediation of the French king, Louis IX, the policy of rapprochement of the pope, Clement IV, his charter which constitutes the base of the present authorization of the legate. Referring to the transcription, the colleg orders to him to receive an oath from the emperor, the local clergy, the people, the patriarch of Constantinople and all the clergymen in frame of a council to be convoked there. A text of the oath was annexed, which is to be published everywhere in form of notarial acts.⁵

Irodalom:

⁵ „[...] Quocirca debita meditatione pensantes tam salubre negotium, tam utiliter tamquam perpenso consilio et exacta maturitate dispositum, non immutatione sed prosecutione potius indigere, instantie memorati regis Francorum, in votiva nobis admodum expeditione ipsius negotii nostris desiderii concurrenti, consensu prompto concurrimus et premissa vobis ad plenioris instructionis auxilium seriusus exponentes, executionem predicti negotii fraternitati vestre presentium tenore committimus, ut in ipsa iuxta premissarum eiusdem domini pape Clementis litterarum tenore, quem vobis sub sigillis nostris de verbo ad verbum sine immutatione aliqua destinamus secundum datam vobis a deo prudentiam procedentes, imperatorem, clerum et populum memoratos ad eiusdem fidei orthodoxe professionem et acceptandum et recipiendum ipsius ecclesie Romane primatum, iuxta subscriptam formam, idoneis securitatibus et cautelis adhibitis, admittatis. [...]” ASV Reg. Vat. 29A fol. 177v–180r; TĀUTU 1953. 78–84., nr. 29. Ugyanitt szerepel egy IX. Lajoshoz intézett levél részlete 1270. május 13-i dátummal. TĀUTU 1953. 84–85., nr. 29a. A közlés azonban nagyon hiányos, vö.: ASV Reg. Vat. 29A fol. 180r–181r.

KISS 2015 = Kiss, Gergely: *Dél-Magyarországtól – Itáliáig: Bánca nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája*. Pécs: Kronosz Kiadó, 2015.

TĀUTU 1953 = *Acta Urbani IV, Clementis IV, Gregorii X (1261–1276)*. Ed. TĀUTU, Aloysius L. [Città del Vaticano,] 1953. (Pontificia commissio ad redigendum codicem iuris canonici orientalis. Fontes series III volumen V tomus I)

